

UDC 025.171(470+571)

**BIBLICAL TEXTS IN THE JUDAICA
COLLECTION OF THE V. VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE**

O. Khamray

DSc (Philology), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevs'koho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

akhamray@yahoo.com

Today there are few ancient documents reflecting the original form of the Biblical text.

Therefore, the description and study of handwritten documents displaying these texts have a great importance. In the collections of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine keeps a lot of manuscripts of different origin, displaying the biblical text in the original languages (Hebrew, Aramaic), as well as translations of biblical texts, comments and interpretation of these texts are kept.

The publication describes the handwritten materials from the Judaica Department of the Library's Institute for Manuscripts. As for today, there are 32 storage units in the 321 fund of the Judaica Department, containing the original Biblical text in Hebrew and Aramaic. These manuscripts can be divided into two categories. The first include fragments of the Torah scrolls and some other texts used in the religious practice of Judaism. The second category should include manuscripts in the form of codex, written in accordance with the Masoretic tradition.

In addition, there are documents containing comments on Hebrew Bible texts, as well as translations and commentaries of these texts in Aramaic, Arabic and European languages and other texts on biblical themes. In addition to the canonical texts, the fund has documents showing non-canonical texts. The remaining documents are translations and comments in various languages referring to standard Biblical texts. The article includes also a list of manuscripts containing the biblical texts, fragments or comments that can correlate with the identified Biblical texts.

The list includes basic information about the physical conditions of some documents. Despite the small volume and relatively small age of the oldest documents of this part of the collection, these manuscripts have certainly a considerable historical and cultural value and are the matter of more detailed research.

Key words: Paleography, biblical studies, Judaism, the Old Testament

O. O. Хамрай

**БІБЛІЙНІ ТЕКСТИ У ЗІБРАННЯХ ВІДДІЛУ ФОНДУ ЮДАЇКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМ. В. ВЕРНАДСЬКОГО**

Від біблійних часів до нас дійшло дуже мало документів, що відображають оригінальну форму текстів Старого Заповіту. Навіть рукописи доби Другого Храму, що містять пізню форму біблійного тексту, представлені надзвичайно невеликою кількістю документів. Так, засвідчено менш ніж триста рукописів зазначеного періоду гебрайською, грецькою та арамейською мовами [Lange, Matthias 2011, 15]. Решта сучасного загального обсягу біблійних текстів являють собою копії, цитати

© 2018 O. Khamray; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

й алюзії, що зустрічаються в перекладах, коментарях та авторських творах на біблійну тематику. Тому опис і дослідження рукописних документів, що відображують вищезгадані тексти, набуває великого значення.

Як відомо, у фондах Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського зберігається кілька десятків рукописів різного походження, що містять біблійний текст мовами оригіналу (гебрайська й арамейська), а також переклади біблійних текстів, коментарі й тлумачення цих текстів. У пропонованій публікації ми розглядаємо рукописні матеріали з відділу фонду юдаїки Інституту рукопису бібліотеки (ВФЮ ІР НБУВ). Раніше ми вже повідомляли про ці матеріали [Хамрай 2008], а зараз наводимо їхню детальнішу характеристику.

Отже, станом на сьогодні у фонді 321 відділу фонду юдаїки налічується 32 одиниці зберігання, що містять оригінальні біблійні тексти гебрайською мовою. Названі рукописи можна розділити на дві категорії. До першої належать фрагменти сувоїв Тори й деякі інші тексти, що використовуються в релігійній практиці юдаїзму, зокрема мезузи, що містять згідно з юдейською традицією текст двох із трьох частин молитви Шма (Второзаконня 6:4–9 та 11:13–21), а також сувої, у яких відображено текст Книги Естер, що й можна побачити на прикладі документів за номерами 874 й 875 та 879 й 880 з опису № 5. Зібрання не містить жодного повного сувою Тори. Найбільший з наявних сувоїв відображує текст П'ятикнижжя від книги Второзаконня 1:2 й до кінця П'ятикнижжя (див. рис. 1). Зазначимо, що через фізичний стан і неповноту цей сувій не має ритуальної цінності.

До другої категорії варто віднести біблійні рукописи у вигляді кодексів, виконані згідно з масоретською традицією. Серед них є декілька повних текстів (як П'ятикнижжя в цілому, так і окремих біблійних книг) та їхніх фрагментів, не усі з яких входять до П'ятикнижжя, зокрема Книга Ісуса Навина, частини Книг Ісаї та Самуїла тощо. Більшість цих документів, як і сувоїв Тори, являють собою фрагменти обсягом один або два аркуші. Як приклад повного тексту можна навести рукописний кодекс П'ятикнижжя (документ за номером 863 з опису № 5 – див. рис. 2). Фрагменти сувоїв Тори та мезузи, наявні в колекції, як і більшість масоретських рукописів, написані, за визначенням, відповідно до релігійних вимог, на пергамені (за винятком документа за номером 204 з опису № 5).

Окрім цього, у фонді наявні документи, що містять коментарі біблійних текстів гебрайською та переклади й коментарі цих текстів арамейською, арабською та європейськими мовами, а також авторські тексти на біблійну тематику. Ми включили ці документи до пропонованого опису, адже деякі з них поряд із перекладами і коментарями містять окремі частини біблійного тексту, наприклад документ з опису № 5 за номером 870 і документ за номером 97 з опису № 6.

Перший документ являє собою фрагмент тексту з Книги Второзаконня мовою оригіналу разом з арамейським перекладом, відомим як Тагум Онкелоса. Як можна побачити на рис. 3, переклад розміщений послідовно разом з оригіналом згідно з розділами й відображує канонічний текст пам'ятки.

Другий документ містить початок Книги Левіт гебрайською мовою, написаний квадратним письмом, під яким розташований рядок, що являє собою переклад зазначеного речення на арабську мову, написаний рабиністичним напівкурсивом з розділовим знаком (:), що використовується здебільшого в текстах, написаних квадратним письмом, характерним для оригінального біблійного тексту. Нижче міститься коментар біблійного тексту, виконаного арабською мовою подекуди з діакритикою та знаками вокалізації, що використовуються в арабській графіці (рис. 4). У деяких документах можна побачити оригінальний біблійний текст гебрайською мовою, що супроводжується коментарями арабською мовою в арабській графіці. Наприклад, документ за номером 67 з опису № 6 містить, зокрема, текст

Приповісті Соломона 30:33 гебрайською і відповідний коментар арабською (рис. 5).

Окрім канонічних біблійних текстів, у фонді наявні документи, що містять неканонічні тексти. Наприклад, документ за номером 522 з опису № 5 являє собою фрагмент мідраша, відомого як “Книга Антиоха”, що не входить до числа ані християнських, ані юдейських канонічних текстів. Утім, вона описує події, згадувані в Макавейських книгах, що входять, хоч і на правах другоканонічних, у Старий Заповіт християн східних обрядів, а сюжет цього й деяких інших мідрашів, а саме «перемога через смерть як рішучий “аргумент” у суперечці – самопожертва» [Брагинская 2014, 425], дстав розвиток як у юдейській, так і в християнській традиції, тому ми включили цей документ до переліку (рис. 6).

Решта документів являють собою переклади й коментарі різними мовами, що відтворюють, втім, канонічні біблійні тексти, тому були включені в запропонований перелік. Як приклад можна навести специфічний жанр біблійного коментаря, тією чи іншою мірою пов’язаного з караїмськими громадами Близькосхідного регіону, а саме мукаддіму, (букв. “вступ” або “передмова”) до біблійних книг [Котик 2016, 8]. У фонді наявні понад двадцять одиниць зберігання, що можуть бути віднесені до цієї категорії, деякі з них мають саме такий заголовок, наприклад документи 36–40 з опису № 6 (див. рис. 7), але більшість збереглися лише фрагментарно, тому, на нашу думку, недоречно позначати їх саме цим терміном. Окрім того, у фонді, зокрема в описі № 6, міститься певна кількість фрагментів арабомовних коментарів біблійного тексту різного походження, і встановити їхню належність до жанру мукаддіми можна лише після ретельного вивчення кожного фрагмента, що може бути об’єктом подальших досліджень.

Важливою лінгвістичною характеристикою опису є відповідність системи вокалізації, використаної в тому чи іншому фрагменті, тій чи іншій масоретській традиції [Hebrew Bible Manuscripts... 1978, xii]. При цьому часто в рукописах зустрічаються змішані системи, тому в описах можна побачити визначення типу “стандартна тиверіадська” або “переважно палестинська”, що відбиває міру відповідності системи вокалізації “стандартній” традиції. Утім, у випадку описуваної колекції фізичний стан деяких документів не дає змоги адекватно оцінити цю характеристику, тому в описі вона не фігурує.

Нижче наведено список рукописів, що містять біблійний текст, його фрагменти або коментарі, які можна співвіднести з ідентифікованим біблійним текстом. До пропонованого списку включено також основні відомості, такі як розмір та обсяг документа.

У тих випадках, коли визначити розміри рукопису та кількість сторінок неможливо або недоречно (наприклад, за наявності суттєвих пошкоджень або якщо це сувій), вказані характеристики не наводяться.

Рукописи, що містять біблійний текст гебрайською мовою, у запропонованому списку наводяться переважно на початку, переклади й коментарі наведено пізніше, а рукописи, що поряд з оригінальним текстом містять переклади й коментарі іншими мовами (переважно арамейською та арабською), як, наприклад, документ за номером 870 з опису № 5, наведені в самому кінці. Окрім того, задля уникнення плутанини в нумерації документів список спочатку містить документи з опису № 5, а потім – з опису № 6, що дещо порушує вищезгаданий порядок, але забезпечує послідовність і наскрізний характер нумерації документів усередині описів.

А. Документи з опису № 5:
1. Оригінальні канонічні біблійні тексти

ВФЮ ІР НБУВ, ф. 321, оп. 5, од. зб. 206	Книга Даниїла. Друк, Копенгаген, 1626, з алфавітним рукописним глосарієм, 155x92, 54+20+42 арк.
383	Книга Нехемії. 9:10 – I Книга хронік, 6:58, фрагмент, 240x178, 6 арк. Инципіт: כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום Експліцит: אשתמע ואת מגרשיה: ואת חיל
459	Книга Чисел. 5:21 – 6:21, фрагмент, 180x130, 2 арк. Инципіт: האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה Експліцит: קרבנו ליהוה על נזרו מלבד אשר תשיג
862	П'ятикнижжя. З початку до кн. Второзаконня 31:28, фрагмент, 380x300, 222 арк. Експліцит: [האלה] באזניהם את הדברים
863	П'ятикнижжя. 335x279, 116 арк.
864	Фрагмент сувою Тори. Вихід 16:17 - 21:5. Инципіт: -: ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעט: Експліцит: ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי:
865	Книга Ісуса Навина. 305x240, 21 арк.
866	II Книга Царів. 12:16 – 19:2, фрагмент, 370x335, 4 арк. Инципіт: על ידם לתת לעשי המלאכה כי Експліцит: מתכסים בשקים אל ישעיהו
867	II Книга Самуїла. 7:9 – 11:2, фрагмент, 2 арк. Инципіт: [ואכרתה את כל איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ:] ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו Експліцит: בית המלך וירא אשה
868	Книга Ісаї. 1:21 – 3:7, фрагмент, 1 арк. Инципіт: נאמנה מלאתי משפט Експліцит: לא תשימי קצין עם:
869	А) Книга Приповістей Соломонових. 4:5 – 6:17, фрагмент, 2 арк. Инципіт: ואל תט מאמרי פי: Експліцит: מות לשון שקר Б) Книга Іова. 39:28 – 42:6, фрагмент. Инципіт: דגים ראשו סלע ישכון ויתלנן על שן סלע ומצודה Експліцит: ראתך: על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר
870	Книга Второзаконня з Таргумом Онкелоса. 2:2(1) – 2:16, фрагмент, 1 арк. Инципіт: Таргум 2:1: [אורח ימא דסוף] Тора 2:2: [אלי וה(יה) (ויאמר) Експліцит: כאשר [כל תמן] אנשי [המלחמה]

871	<p>II Книга Царів. 8:18 – 9:27 та 12:11 – 14:6, фрагменти, 2 арк. Інципіт: 8:18 כי בת אחאב היתה לו לאשה 12:11 ולבנים העשים בית יהוה Експліцит: 9:27 ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך בית הגן וירדף אחריו יהוא ויאמר גם אתו הכהו 14:6 יומתי לא לאמר יהוה</p>
872	<p>II Книга Царів. 15:8 – 16:10, фрагмент, 1 арк. Інципіт: לעזריהו מלך יהודה מלך Експліцит: וישלח המלך אחז אל אוריה הכהן</p>
873	<p>II книга Самуїла, 9:13 – 11:16, фрагмент, 1 арк. Інципіт: המלך תמיד הוא אכל Експліцит: אשר ידע כי אנשי חיל</p>
874	<p>Мезуза, 123x103.</p>
875	<p>Мезуза, 145x118</p>
876	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня: 28:68 – 30:12, 1 арк. Інципіт: והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה: Експліцит: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה הוא:</p>
877	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 28:68 – 29:22 Інципіт: : וברוך אתה בשדה: Експліцит: ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה</p>
878	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 12:31 – 16:14, 1 арк. Інципіт: ואת בנתיהם ישרפו באש Експліцит: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך</p>
879	<p>Сувій Естер, 1 арк.</p>
880	<p>Сувій Естер, 1 арк.</p>
881	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Чисел, 30:5 – 32:33, 1 арк. Інципіт: ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום Експліцит: מנשה בן יוסף את ממלכת סיחן</p>
882	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 7:1 – 10:5, 1 арк. Інципіт: ונשל גוים רבים מפניך Експліцит: מן ההר ואשם את הלחת בארון אשר עשיתי י</p>
883	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 16:14 – 20:14, 1 арк. Інципіт: : ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: Експліцит: והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבז לך</p>
884	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Чисел 5:15 – 7:85, 1 арк. Інципіт: והביא את קרבנה עליה עשירת האיפה קמה Експліцит: : שלשים שנים עשר כפות זהב שנים עשרה:</p>
885	<p>Фрагмент сувою Тори, Книга Чисел 2:24 – 4:39, 1 арк. Інципіт: : ושמנת אלפים ומאה לצבאתם ושלשים Експліцит: : למשפחותם ולבית אבתם: מבן שלשים שנה</p>

886	Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 1:2 – 34:12, 1 арк. Інципіт: ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב: אחד עשר יום Експліцит: לעיני כל ישראל (кінець тексту П'ятикнижжя)
887	Фрагмент сувою Тори, Книга Виходу 4:12 – 8:6, 1 арк. Інципіт: לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר דברי: Експліцит: ויט אהרן את הצפרדעים על ארץ מצרים
888	Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 5:12 – 9:20, 1 арк. Інципіт: שמור את יום השבת Експліцит: ובאהרן התאנף יהוה מאד להשמידו ואתפלל
889	Фрагмент сувою Тори, Книга Чисел 21:14 – 24:14, 1 арк. Інципіт: על כן יאמר בספר מלחמת יהוה את ובין האמרי: Експліцит: נאם שמע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:
1025	Фрагмент сувою Тори, Книга Второзаконня 1:3 – 1:44, 1 арк. Інципіт: ויהי בארבעים שנה בעשתי Експліцит: ויצא ה[אמרי הישב בהר ההוא לקראתכם] ויר[דפו אתכם כאשר תעשינה הדברים]

2. Коментарі, тлумачення й переклади біблійних текстів

ВФЮ ІР НБУВ, ф. 321, оп. 5, од. зб. 125	Коментар до П'ятикнижжя, фрагмент, 220x163, 9 арк.
126	Коментар до П'ятикнижжя, фрагмент, ~225x178, 248 арк.
127	Коментар до П'ятикнижжя, фрагмент, ~219x160, 6 арк.
128	Коментар до П'ятикнижжя, фрагмент, 220x157, 2 арк.
207	[Фрагмент коментованого тлумачення біблійного характеру], 170x127, 4 арк.
209	Полічинецький Йосип Цві. Книга читання Біблії, 210x166, 778 арк.
210	П'ятикнижжя для дітей. Упорядник А. Кагана, 201x112, 61 арк.
211	А. Кагана. Тлумачення Книги Виходу, фрагмент, 358x222, 51 арк.
212	Тлумачення П'ятикнижжя, фрагмент, 244 x 164, 2 арк.
213	[Тлумачення Книги Йова], фрагмент, 209x150, 2 арк.
214	Коментар до Пісні пісень, 162x120, фрагмент, 2 арк.
215	Тлумачення Книги Рут, 205x167, фрагмент, 2 арк.
216	Тувія бен Еліезер, тлумачення до Книги Рут, копія [XIX ст.], 180x111, 14 арк.
217	[Коментарі до Книги Еклезіаста], 221x180, 16 арк.
382	Книга Виходу за масоретським та самаритянським обрядами. Глава XX. 1860. Єрусалим, переклад на рос. мову, ~ 550x310, 4 арк.
456	Коментарі до Книги Буття, 204x155, 22 арк.
457	[Книга Буття]. Фрагмент коментаря. 4 арк., 1 чистий
458	[Книга Буття]. Фрагмент коментаря. XIX ст. Переклад на рос. мову, ~ 365x230, 2 арк.
460	[Книга Ісуса Навина]. Фрагмент перекл. на араб. мову, 235x169, 1 арк.
461	[Книга Єзекіїля]. Фрагмент перекл. на араб. мову, 240x167, 1 арк.
463	Коментар до [Книги Естер], ~ 210x180, 15 арк.
464	Тлумачення Біблії. 3 арк. різного формату
465	Гафтарот, 195x145, 6 арк.
466	Тлумачення П'ятикнижжя, фрагмент, 250x195, 12 арк.
467	Коментарі до П'ятикнижжя, фрагмент, 336x210
469	Коментарі до П'ятикнижжя, 200x160, 255 арк.
471	Тлумачення П'ятикнижжя, фрагмент, 210x145.

522	“Книга Антиоха”, 10–29, 51(?) – 73, фрагмент, 2 арк. Інципіт: קם אנטיוכס מלכא Експліцит: ועל בני בניהון עד עלמא:
738	Цитати з Біблії. Переклад із французької на їдиш, 180x110, 7 арк.
796	Коментар до П’ятикнижжя, фрагмент, 208x150, 2 арк.
816	Гінцбург Д. Г. Примітка до П’ятикнижжя, фрагмент, 232x175, 2 арк.
901	Коментар до Книги Буття, фрагмент, 158x108, 1 арк.
958	Коментар до Книги Єремії, фрагмент, 187x137, 1 арк.
990	Коментар на приповіді Соломона, фрагмент, 218x150, 11 арк.
1010	Передтитул книги тлумачення Тори, 217x153, 1 арк.
1024	Тлумачення Тори й мідрашів, 220x175, 23 арк.

Б. Документи з опису № 6:

1. Оригінальні канонічні біблійні тексти

ВФЮ ІР НБУВ, ф. 321, оп. 6, од. зб. 27	Псалми Давида в перекл. на араб. м. [Саадія Гаон], 260x200, 152 арк.
28	Псалми Давида в перекл. на араб. мову, фрагмент, 168x129, 2 арк.
65	Книга Ісуса Навина, 8:23–29, в перекл. на араб. мову, фрагмент, 175x134, 1 арк.

2. Коментарі, тлумачення й переклади біблійних текстів

ВФЮ ІР НБУВ, ф. 321, оп. 6, од. зб. 23	Про Тору і Талмуд. Тлумачення окремих місць Святого Письма. 220x160, 1 арк.
24	Тлумачення окремих місць Святого Письма. 285x225, 12 арк.
29	[Вступ до тижневої глави Тори (?)] 178x133, 3 арк.
30	Абу Йосеф Якуб Аль-Кіркані (див. ост. стор.). Тлумачення Тори, копія Єгушуа бен Натанієля бен Єгуди, 205x145, аркуші склеєні
31	Фрагмент тлумачення Тори, Левіт, 27:1–8, 185x140, 6 арк.
32	Фрагмент тлумачення Тори, 200x160, 12 арк.
33	[Вступ до тижневої глави Тори], 177x126, 12 арк.
34	[Вступ до тижневої глави Тори וצ], 157x108, 5 арк.
35	[Вступ до тижневої глави Тори], 157x117, 4 арк.
36	Вступ до тижневої глави Тори וצ, 147x95, 10 арк.
37	Вступ до тижневої глави Тори וצ, 158x107, 7 арк.
38	Вступ до тижневої глави Тори וצ, 167x108, 5 арк.
39	[Вступ до тижневої глави Тори שמיני עצרת], 205x148, 10 арк.
40	Вступ до тижневої глави Тори בחוקתי, 158x107, 8 арк.
41	Вступ до тижневої глави Тори בחוקתי, 177x117, 8 арк.
42	[Вступ до тижневої глави Тори וצ], 170x117, 10 арк.
43	[Вступ до тижневої глави Тори], 210x150, 1 арк.
44	Вступ до тижневої глави Тори במדבר, 157x108, 7 арк.
45	[Вступ до тижневої глави Тори בהעלותך], 291x150, 4 арк.
46	[Вступ до тижневої глави Тори], 157x108, 7 арк.
47	Вступ до тижневої глави Тори בהעלותך, 158x108, 9 арк.
48	Вступ до тижневої глави Тори בהעלותך, 157x107, 10 арк.
49	[Вступ до тижневої глави Тори מטות], 197x140, 8 арк.

50	[Вступ до тижневих глав Тори – зак. במדבר – поч. ואחרון], 189x139, 2 арк.
51	Вступ до тижневої глави Тори שופטים, 172x112, 18 арк.
52	Вступ до тижневої глави Тори נצבים, 143x98, 6 арк.
53	Вступ до тижневої глави Тори צו, 170x117, 10 арк.
54	Фрагмент коментаря біблійного характеру ~ 175x125, 9 арк.
55	Тлумачення Книги Даниїла, 165x130, 10 арк.
56	Абу Йосеф Якуб Аль-Кіркасані (?), Тлумачення Книги Даниїла, фрагмент, 170x127, 1 арк.
57	[Тувія бен Еліезер, Тлумачення Книги Рут], 144x100, 14 арк.
58	[Коментарі до Книги Екклесіаста], 173x136, 4 арк.
59	[Тлумачення Книги Естер], фрагмент, 180x132
60	[Коментар до Книги Естер], фрагмент, 212x176, 1 арк.
61	[Тлумачення Книги Естер], фрагмент, 210x143, 7 арк.
67	Коментар на Приповісті Соломона, фрагмент, 155x120, 2 арк.
68	Коментар на Приповісті Соломона, фрагмент, 173x135, 2 арк.
69	Вказівник гафтарот до Книги Левіт, фрагмент, 120x112, 1 арк.
70	Вказівник гафтарот, фрагмент, 205x142, 1 арк.
71	[Вступ до тижневої глави Тори תולדות], фрагмент, 215x155, 1 арк.
72	[Вступ до тижневої глави Тори לךשׁוׁי], фрагмент, 160x108, 1 арк.
73	[Вступ до тижневої глави Тори], фрагмент, 215x155, 1 арк.
74	[Вступ до тижневої глави Тори], фрагмент, 204x158, 1 арк.
75	[Вступ до тижневої глави Тори], фрагмент, 147x103, 2 арк.
76	[Вступ до тижневої глави Тори], фрагмент, 158x105, 1 арк.
77	[Вступ до тижневої глави Тори וירר], фрагмент, 158x105, 1 арк.
78	[Вступ до тижневої глави Тори], фрагмент, 147x103, 7 арк.
94	[Фрагменти біблійних коментарів], 234x131, 6 арк.
97	Коментар на Книгу Левіт, 1:1, фрагмент, 254x145, 1 арк.
98	Коментар на псалми, 165x120, фрагмент, 1 арк.
99	Коментар на псалми, 130x109, фрагмент, 2 арк.
100	Коментар на П'ятикнижжя, 153x125, фрагмент, 1 арк.
101	Коментар на П'ятикнижжя, 219x170, фрагмент, 1 арк.
113	[Вступ до тижневої глави Тори], фрагмент, 180x135, 1 арк.
177	Коментар життєпису Йова, 205x155, фрагмент, 1 арк.
178	Приповісті Соломона з ар. перекл., 205x144, 1 арк.
179	Коментар до Приповістей Соломона, 196x144, 1 арк.
180	Приповісті Соломона з ар. перекл., 220x155, 1 арк.
181	Приповісті Соломона з ар. перекл., 190x127, 1 арк.
182	Коментар до Приповістей Соломона, 190x127, 3 арк.
183	Приповісті Соломона з ар. перекл., 27:17 – 27:22, 165x130, 1 арк.
184	Приповісті Соломона з ар. перекл. і комент., 91x135, 2 арк., 1 чист.
188	Приповісті Соломона з ар. перекл., 190x139, 1 арк.
192	Коментар до життєпису Єремії, 207x151, 4 арк.

Датування наявних рукописів, особливо фрагментарних, пов'язане з певними труднощами, утім, найімовірніше, найдавніші документи вказаного типу із зібрання можна датувати XIV ст., а найновіші – можливо, початком XX ст. Попри невеликий обсяг і відносно невеликий вік найдавніших документів цієї частини колекції, вищезгадані рукописи становлять, беззаперечно, неабияку історичну та культурну цінність і потребують ретельнішого дослідження.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис. 1. Сувій Тори

Рис. 2. Рукописне П'ятикнижжя

Рис. 3. Фрагмент Таргума Онкелоса

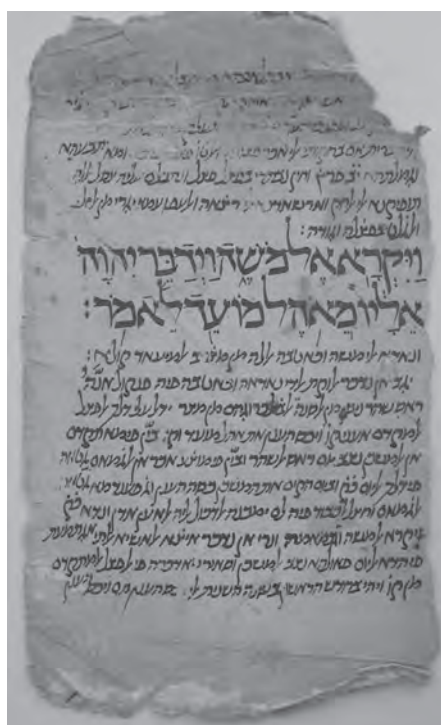

Рис. 4. Фрагмент біблійного тексту з перекладом і коментарем арабською мовою

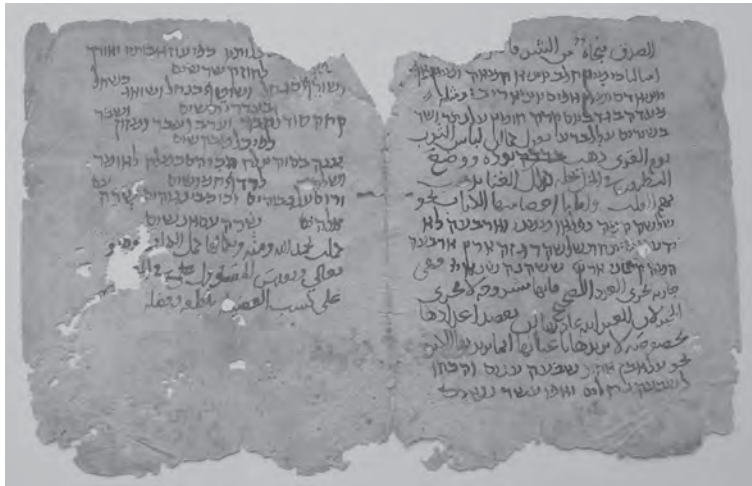

Рис. 5. Приповіді Соломона з арабським коментарем

Рис. 6. Закінчення "Книги Антиоха"

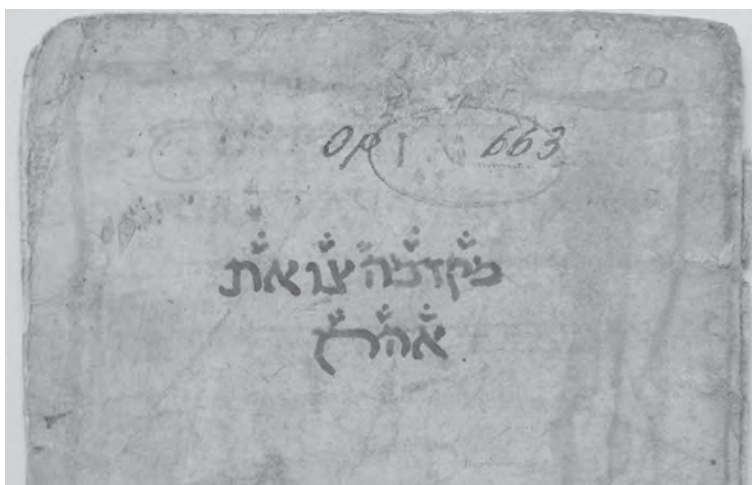

Рис. 7. Вступ до тижневої глави Тори

ЛІТЕРАТУРА

- Брагинская Н. В. (ред.). **Книги Маккавеев (четыре книги Маккавеев)**. Москва, 2014.
- Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського** (ІР НБУВ). Ф. 321, оп. 5, од. зб. 125–128, 206–207, 209–217, 221, 382, 383, 456–461, 463–467, 469, 471, 522, 738, 796, 816, 862–889, 901, 958, 990, 1010, 1024–1025; оп. 6, од. зб. 23–24, 27–61, 65, 67–74, 77–78, 94, 96–100, 112, 177–184, 188, 192.
- Котик А. А. **Караимские документы на еврейско-арабском языке в собрании РНБ**. Санкт-Петербург, 2016.
- Хамрай О. О. Єврейські рукописи у фондах НБУВ // *Східний світ*, 2008, № 1.
- Biblia Hebraica Stuttgartensia**. Stuttgart, 1997.
- Hebrew Bible Manuscripts in the Cambridge Genizah Collections**. Vol. I. Cambridge, 1978.
- Lange Armin, Weigold Matthias. **Biblical Quotations and Allusions in second Temple Jewish Literature**. Göttingen, 2011.
- Targum Onkelos**. T. I. Berlin, 1884.
- ספר מגילת אנטיוכוס. לונדון, תיר"א 1851. ד' 28

REFERENCES

- Braginskaya N. V. (Ed.) (2014), *Knigi Makkaveyev (chetyre knigi Makkaveyev)*, Mosty kul'tury / Gesharim, Moscow. (In Russian).
- Institut rukopysu Natsional'noyi biblioteki Ukrayiny im. V. I. Vernads'koho*, F. 321, Op. 5, 125–128, 206–207, 209–217, 221, 382, 383, 456–461, 463–467, 469, 471, 522, 738, 796, 816, 862–889, 901, 958, 990, 1010, 1024–1025; Op. 6, Od. zb. 23–24, 27–61, 65, 67–74, 77–78, 94, 96–100, 112, 177–184, 188, 192.
- Kotik A. A. (2016), *Karaimskiye dokumenty na evreysko-arabskom yazyke v sobranii RNB*, Saint Petersburg. (In Russian).
- Khamray O. O. (2008), “Yevreys”ki rukopysy u fondakh NBUV”, *Shidnij svit*, No. 1, pp. 47–49. (In Ukrainian).
- Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1997), Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart.
- Hebrew Bible Manuscripts in the Cambridge Genizah Collections* (1978), Vol. I, The Library, Cambridge.
- Lange Armin and Weigold Matthias (2011), *Biblical Quotations and Allusions in second Temple Jewish Literature*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- Targum Onkelos* (1884), T. I, Gorzelanczyk, Berlin.
- Sefer Megillat Antiokhos* (1851), London. (In Hebrew).

**Біблійні тексти у зібраннях Відділу фонду юдаїки
Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського**

О. О. Хамрай

Нині збереглося дуже мало документів біблійних часів, що відображають оригінальну форму текстів Старого Заповіту. Тому опис і дослідження рукописних документів, що відображують вищезгадані тексти, мають велике значення.

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського зберігається доволі багато рукописів різного походження, що містять біблійний текст мовами оригіналу (гебраїська й арамейська), а також переклади біблійних текстів, коментарі й тлумачення цих текстів. У пропонованій публікації розглянуто рукописні матеріали з Відділу фонду юдаїки Інституту рукопису бібліотеки (ВФЮ ІР НБУВ).

Станом на сьогодні у фонді 321 Відділу фонду юдаїки налічується 32 одиниці зберігання, що містять оригінальний біблійний текст гебраїською та арамейською. Названі рукописи можна розділити на дві категорії. До першої належать фрагменти сувоїв Тори й деякі інші тексти, що використовуються в релігійній практиці юдаїзму.

До другої категорії варто віднести біблійні рукописи у вигляді кодексів, виконані згідно з масоретською традицією. Окрім цього, у фонді наявні документи, що містять коментарі біблійних текстів гебраїською, а також переклади й коментарі цих текстів арамейською, арабською та європейськими мовами й авторські тексти на біблійну тематику.

Окрім канонічних біблійних текстів, у фонді наявні документи, що містять тексти, які не входять до відомих канонів. Решта документів являють собою переклади й коментарі різними мовами, що відповідають стандартним біблійним текстам.

У статті наведено список рукописів, що містять біблійний текст, його фрагменти або коментарі, які можна співвіднести з ідентифікованим біблійним текстом. До списку включено також основні відомості про фізичні характеристики того чи іншого документа.

Попри незначний обсяг і відносно невеликий вік найдавніших документів цієї частини колекції, вищезгадані рукописи становлять, беззаперечно, неабияку історичну та культурну цінність і потребують ретельнішого дослідження.

Ключові слова: палеографія, біблеїстика, юдаїзм, Старий Заповіт

Библейские тексты в собраниях Отдела фонда иудаики Национальной библиотеки Украины им. В. Вернадского

А. А. Хамрай

Сегодня сохранилось очень мало документов библейских времен, отображающих оригинальную форму текстов Ветхого Завета. Поэтому описание и исследование рукописных документов, отображающих указанные тексты, имеет большое значение.

В фондах Института рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. Вернадского хранится довольно много рукописей различного происхождения, отображающих библейский текст на языках оригинала (иврит, арамейский), а также переводы библейских текстов, комментарии и толкование этих текстов. В предлагаемой публикации рассматриваются рукописные материалы из Отдела фонда иудаики Института рукописи библиотеки (ОФИ ИР НБУВ).

По состоянию на сегодняшний день в фонде 321 Отдела фонда иудаики насчитывается 32 единицы хранения, содержащих оригинальный библейский текст на иврите и арамейском языках. Указанные рукописи можно разделить на две категории. К первой относятся фрагменты свитков Торы и некоторые иные тексты, используемые в религиозной практике иудаизма.

Ко второй категории следует отнести рукописи в виде кодексов, исполненные в соответствии с масоретской традицией. Кроме того, в фонде присутствуют документы, содержащие комментарии библейских текстов на иврите, а также переводы и комментарии этих текстов на арамейском, арабском и европейских языках и авторские тексты на библейскую тематику.

Кроме канонических текстов, в фонде имеются документы, отображающие тексты, не входящие в известные каноны. Остальные документы представляют собой переводы и комментарии на различных языках, соответствующие стандартным библейским текстам.

В статье приведен список рукописей, содержащих библейский текст, его фрагменты либо комментарии, которые можно соотносить с идентифицированным библейским текстом. В список включены также основные сведения о физическом облике того или иного документа.

Несмотря на незначительный объем и относительно небольшой возраст самых старых документов этой части коллекции, указанные рукописи представляют собой, безусловно, немалую историческую и культурную ценность и нуждаются в более детальном исследовании.

Ключевые слова: палеографія, біблеїстика, іудаїзм, Ветхий Завет

Стаття надійшла до редакції 30.07.2018